Collectivisering van digitalisering

ALV-rapportage september 2026 – “Samen uit de startblokken”

Informatiesamenleving

Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Nassaulaan 12
2514 JS Den Haag
070 373 83 93

info@vng.nl

Dirk van Brederode (red.), september 2026

Inhoudsopgave

1. Inleiding: gemeenten pakken collectief de regie op de digitale samenleving 3
2. Leeswijzer 5
3. Geen besluit gevraagd 5
4. Voorbereiding voorstellen en betrokkenheid gemeenten 5
5. Tussenstand: welke voorstellen zijn in voorbereiding? 6
6. Bijlage: Tussenstand digitaliseringsopgaven 8

    6.1. Prioriteit 1: Dienstverlening/ Common Ground 8
    6.2. Prioriteit 2: AI 10
    6.3. Prioriteit 3: Cloud 12
    6.4. Prioriteit 4: Digitale Veiligheid 13
    6.5. Prioriteit 4: Digitale Veiligheid – Centraal Privacy Office (CPO) 15
    6.6. Thema 1: Digitale Autonomie 16
    6.7. Thema 2: Sourcing 18
    6.8. Thema 3: Digitaal Vakmanschap 20
    6.9. Verkenning: planketen in het fysiek domein 22

1. Inleiding: gemeenten pakken collectief de regie op de digitale samenleving

Gemeenten zien al langere tijd hoe de impact van digitalisering op onze samenleving en manier van werken sterk toeneemt, zowel positief als negatief. De laatste jaren is dit in een stroomversnelling gekomen, onder meer vanwege de opkomst van AI, de sterk toegenomen risico's op cybercriminaliteit en de invloed van sociale media op onze democratische rechtsstaat en het publieke debat. Het (geopolitieke) krachtenveld is verschoven, met zorgwekkende risico's voor gemeenten. De mogelijkheid om autonome keuzes te kunnen maken staat onder druk. Daar komt bij dat gemeenten er niet aan ontkomen om te werken met forse schaarste van mensen en middelen. Gemeenten voelen de urgentie: dit komt niet vanzelf goed.

Gelijkwaardige basis
Dit alles bracht gemeenten tot het belangrijke besluit om de regie op digitalisering te hernemen,[1] zodat digitale technologie de maatschappij, inwoners en ondernemers dient, niet andersom. Vanuit de Verenigingsstrategie[2] nemen zij de verantwoordelijkheid om dit als één sterke bestuurslaag - samen met mede-overheden - goed te organiseren en doorbraken te realiseren. Gemeenten zien immers als geen ander wat nodig is. Zoals vooruitstrevende posities op bijvoorbeeld sociale media en digitale autonomie, een sterke samenwerking op dienstverlening (onder andere via Common Ground) en een 'omkering' van de verhouding met het rijk op deze opgaven. De samenwerking is nadrukkelijk gelijkwaardig, met gemeenten die als één sterke bestuurslaag hun collectief belang inbrengen.

Collectivisering van digitalisering
Vanuit de gedachte dat samenwerking de individuele gemeenten veel oplevert, kennen gemeenten al een lange traditie van krachtenbundeling. In 2025 besloten zij dit op digitalisering fors te intensiveren. Dit gaat over alle digitalisering waarvan inwoners niet verwachten dat gemeenten zich hierin onderling van elkaar onderscheiden, maar wel dat dit efficiënt, effectief, kwalitatief, verantwoord, eenvoudig en veilig gebeurt. In de praktijk gaat het om ten minste 80% van hun digitalisering en gemeenten kozen er met een overweldigende meerderheid voor om dit dan als collectief te organiseren, anders gezegd: te 'collectiviseren'. Het principe en het proces voor collectivisering staan in de resolutie 'Als één sterke bestuurslaag regie op de digitale samenleving', waar zij in juni 2025 met 99,4% van de stemmen voor kozen.[3] Vervolgens kozen ze in november 2025 unaniem voor de eerste set nieuwe prioriteiten, waaronder Cloud en AI[4].

Op AI zien gemeenten bijvoorbeeld flinke kansen en zijn veel enthousiaste collega's al aan de slag. AI biedt perspectief in bezwaarprocedures. De eisen die nieuwe wetgeving stelt zijn voor gemeenten grotendeels gelijk. Dan is het veel effectiever om als één collectief de kansen en risico's te beoordelen, het werk te verdelen en plannen te maken om gemeenten te ontzorgen. Dat is wat collectivisering hier betekent: gemeenten gaan niet allemaal afzonderlijk aan de slag, maar zij vormen één sterke bestuurslaag. Dat doen we op de juridische en ethische voetangels, maar ook door een plek in te richten waar innovatieve energie uit gemeenten wordt gebundeld, voor echte impact op grote (overheidsbrede) schaal.

---

[1] Digitale Agenda Gemeenten 2028: Regie op één digitale samenleving | VNG
[2] Verenigingsstrategie VNG 2030 - Stap naar voren | VNG
[3] Resolutie: Als één sterke bestuurslaag regie op de digitale samenleving | VNG
[4] Start gezamenlijke aanpak AI, Cloud en Digitale Veiligheid | VNG

Slagvaardige aanpak
Wat levert de collectivisering op? Allereerst biedt de collectieve aanpak schaalvoordelen bij bijvoorbeeld inkoop. We profiteren bovendien allemaal van dezelfde hoogwaardige oplossingen voor de ontwikkeling en het beheer van ICT-systemen. De grootschalige aanpak geeft kwaliteit en slagkracht om maatschappelijke opgaven doeltreffend aan te pakken. Door gezamenlijk te experimenteren creëren we kansen voor innovatie (bijvoorbeeld een sterke informatiepositie), digitale veiligheid, dienstverlening en de inzet van AI. Uiteraard helpt collectivisering ook om de huidige én toekomstige kosten van digitalisering te drukken. In die collectieve aanpak sluiten we zo veel mogelijk aan bij het gebruik of de versterking van bestaande organisaties en samenwerkingsvormen.

Gemeenten zijn en blijven aan het roer
Voor de opgaven waar gemeenten op willen collectiviseren, verwachten zij dat dit impact heeft op de dagelijkse praktijk en speelruimte van individuele gemeenten. Daarom is het centrale principe in de collectieve aanpak dat gemeenten bij elke beslissing ‘in the lead’ zijn: zij maken zelf de voorstellen voor collectivisering en zij kiezen er op de ALV voor zich onderling aan deze collectieve afspraken te binden. Daarbij maken zij afspraken over (overheidsbrede) financiering en de organisatie, en over een degelijk en haalbaar implementatieplan voor bijvoorbeeld nieuwe standaarden.

Vanwege deze impact op de aanpak van maatschappelijke opgaven toetsen gemeenten de voorstellen grondig aan de gemeentelijke dagelijkse praktijk. Zij maken de baten en impact transparant. Via een nieuwe structuur zijn alle soorten gemeenten (van G4 tot K80) en disciplines (van CIO tot controller) betrokken. Daarbuiten staat het elke collega vrij om mee te lezen en mee te doen in de ontwikkeling van voorstellen. Zo wordt geborgd dat alle typen gemeenten, betrokken vakdisciplines en professionals die door een voorstel worden geraakt, nauw betrokken zijn bij de besluitvorming.

Een ander principe is dat gemeenten eerst de overheidsbrede kansen uitwerken. Dit doen zij in de context van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS), waar zij samen met provincies, waterschappen, rijk en uitvoeringsorganisaties plannen uitwerken voor onder andere Cloud, Weerbaarheid en Dienstverlening. De gemeentelijke expertise en praktijk zijn in die gezamenlijke planvorming welkom en onmisbaar: zij brengen de ‘omkering’ uit de Verenigingsstrategie hier heel concreet in de praktijk. Omgekeerd profiteren zij van de kennis en kunde van mede-overheden.

Gemeenten werken aan ‘collectiviseringsvoorstellen’
Op de ALV van december 2025 kozen gemeenten unaniem de eerste prioriteiten om te collectiviseren, waaronder Cloud en Digitale Veiligheid. Met de opdracht hiervoor voorstellen uit te werken, compleet met (overheidsbrede) scenario’s voor de organisatie, financiering en implementatie. Gemeentelijke collega’s zijn, met steun van de VNG, hard aan de slag. Zij doen dit in goed gesprek met onze mede-overheden en in nauwe samenhang tussen de prioriteiten.

De verwachting is dat op de najaars-ALV van december de eerste (deel-)beslissingen voorliggen. Die kunnen onderling sterk van aard verschillen. Denk aan een nieuwe standaard, een principe-uitspraak om onderling informatie uit te wisselen of scenario’s voor financiering. Dit zijn allemaal concrete vervolgstappen die gemeenten verder helpen, zoals concrete tooling, een sterkere onderhandelingspositie of meer houvast in gesprekken met de markt.

Samen voor goud
Deze digitale koers zetten we in met het oog op een gezonde en veilige online samenleving. Dankzij de ambitieuze insteek van onze leden komt dit doel dichterbij. We bouwen aan een samenleving waarin de rechten van inwoners zijn beschermd, innovatie ruimte krijgt en de

Nederlandse economie wordt versterkt. We merken dat het enthousiasme onder gemeenten groot is om gezamenlijk te werken aan kwaliteit van de gemeentelijke digitalisering. We zien uit naar het vervolg, waarin we stap voor stap verder komen. Samen gaan we voor goud.

2. Leeswijzer

Gemeenten kiezen op de ALV welke stappen zij zetten op de collectivisering van digitalisering, samen met de benodigde onderlinge en/of interbestuurlijke afspraken. Dit raakt aan een breed palet van prioriteiten en activiteiten, van AI tot Digitaal Vakmanschap, die nauw met elkaar samenhangen en elkaar ondersteunen en versterken.[5] Om dit overzichtelijk te houden, bieden we deze terugkerende ALV-rapportage aan.

De inleidende paragrafen bevatten de kerninformatie voor de ALV. Die bestaat uit de stand van zaken op collectivisering in de breedte. En ook of en zo ja, welke besluiten gevraagd worden, welke besluiten in voorbereiding zijn, hoe die tot stand komen en hoe gemeenten op de beweging kunnen meedenken en meedoen.

Daarna volgt de verdiepende tussenstand, met voor elke opgave de lopende werkzaamheden, een update over de overheidsbrede samenwerking, de belangrijkste ontwikkelingen en producten, een uitgebreidere toelichting op de besluitvorming die in voorbereiding is en de mogelijkheden voor gemeenten om gericht aan een opgave bij te dragen. Een prioriteit die extra aandacht of toelichting verdient, krijgt een eigen bijlage, zoals in dit geval Dienstverlening/ Common Ground.

3. Geen besluit gevraagd

Met deze rapportage liggen er op de ALV van september 2026 op de prioriteiten geen voorgestelde deelbeslissingen voor. De verwachting is dat dit op de najaars-ALV van december 2026 wel het geval is. Eventuele besluiten waar financiële gevolgen aan gekoppeld zijn, worden voorgelegd op de ALV van juni 2027.

4. Voorbereiding voorstellen en betrokkenheid gemeenten

Gemeenten bereiden - met ondersteuning van de VNG - collectiviseringsvoorstellen voor. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met de mede-overheden onder de vlag van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS). Op deze manier zijn de voorstellen inhoudelijk sterk, grondig getoetst aan de gemeentelijke praktijk en in de overheidsbrede context geplaatst. Ook wordt zo gewerkt aan stevig draagvlak.

Voor de onderwerpen waarop de ALV opdracht gaf een collectiviseringsvoorstel uit te werken, zijn werkgroepen gestart: zogenaamde ‘opgavetafels’. In de opgavetafels werken gemeentelijke experts voorstellen uit. Al die voorstellen komen samen bij de Ambtelijke Praktijktafel Informatiesamenleving (API), waar vertegenwoordigers van de gemeentelijke praktijk overzicht houden, samenhang bewaken en helpen prioriteren. Met deze praktijkbril geven zij de Commissie Informatiesamenleving en vervolgens ook het bestuur van de VNG advies over de verschillende voorstellen.

[5] Op onderdelen van deze rapportage is AI gebruikt als schrijfondersteuning, om informatie samen te vatten en de stijl gelijk te maken. AI heeft geen inhoudelijke bijdrage geleverd. De teksten zijn door de betrokken deskundigen en redacteuren gecontroleerd.

Gemeenten zijn van harte uitgenodigd om mee te helpen met de voorbereiding van de collectiviseringsvoorstellen en producten waar we overheidsbreed aan werken. Ook vragen en ideeën zijn welkom.

Meer weten en meedoen?

Kijk op **Regie op de digitale samenleving | VNG**

Word lid van het **Kennisnetwerk Data en Samenleving** en de **VNG-fora**

Sluit je aan bij de specifieke communities, zoals AI en Digitale Veiligheid

✉ Mail naar **digitalisering@vng.nl**

5. Tussenstand: welke voorstellen zijn in voorbereiding?

Op de ALV's in 2025 benoemden gemeenten vier prioriteiten om als eerste op te collectiviseren: Dienstverlening/ Common Ground,[6] AI, Cloud en Digitale Veiligheid. Samen met drie doorsnijdende thema's die in elke prioriteit terugkomen: Digitale Autonomie, Sourcing en Digitaal Vakmanschap.[7] Dit sluit aan bij de overheidsbrede prioriteiten op digitalisering uit de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS).[8] Gemeenten en mede-overheden treden hier zo veel mogelijk samen in op.

Voor de ALV volgt hierna per opgave een korte beschrijving van de belangrijkste ontwikkelingen en welke beslissingen in voorbereiding zijn.

Prioriteit: Dienstverlening/ Common Ground (koploper)
Allereerst leggen wij de nadruk op de ontwikkelingen bij Digitale Dienstverlening/ Common Ground, een voorloper in de gemeentelijke collectiviseringsbeweging. Gemeenten zetten daar onder coördinatie van de VNG grote stappen in de uitwerking van een collectiviseringsvoorstel, met daarin belangrijke keuzes qua koers, organisatie en financiering. Besluitvorming volgt in de ALV's van december 2026 en juni 2027.

Prioriteit: AI
Gemeenten werken aan de eerste bouwstenen van een collectieve AI-infrastructuur, onder meer rond AI in bezwaar en beroep, transcriptie en het ontsluiten van kennis en toepassingen. Parallel hieraan worden verschillende voorzieningen ontwikkeld om gemeenten te ondersteunen bij verantwoorde en schaalbare inzet van AI. Richting de najaars-ALV bereiden gemeenten voorstellen voor over een focus op bezwaar en beroep en transcriptie, een gezamenlijke appstore, een competentiecentrum en sAIDkick als marktplaats voor AI-toepassingen en bouwblokken.

Prioriteit: Cloud
Gemeenten werken aan meer datasoevereiniteit in hun cloudgebruik, onder meer via een gezamenlijke handreiking en aanvullende eisen voor leveranciers. De afgelopen periode zijn deze uitgangspunten uitgewerkt in samenwerking met gemeenten, leveranciers en mede-overheden. Richting de najaars-ALV bereiden gemeenten een voorstel voor om eisen voor datasoevereiniteit

[6] Realisatiekoers Common Ground | Common Ground
[7] Start gezamenlijke aanpak AI, Cloud en Digitale Veiligheid | VNG
[8] Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) | Digitale Overheid

formeel te verankeren in de GIBIT, zodat gevoelige gegevens en bedrijfskritische processen alleen worden ondergebracht bij leveranciers die aan deze voorwaarden voldoen.

Prioriteit: Digitale Veiligheid
Gemeenten bouwen voort op bestaande collectieve voorzieningen zoals de Informatiebeveiligingsdienst (IBD) en werken tegelijkertijd aan nieuwe vormen van samenwerking rond weerbaarheid, opleiding en leveranciersmanagement. Een belangrijke ontwikkeling is de collectieve aanpak voor het controleren van ICT-leveranciers. Richting de ALV van juni 2027 bereiden gemeenten een voorstel voor over de structurele inrichting en financiering van deze aanpak.

Prioriteit: Digitale Veiligheid - Centraal Privacy Office
Gemeenten verkennen hoe generieke privacytaken gezamenlijk kunnen worden georganiseerd, terwijl lokale verantwoordelijkheden lokaal blijven. Inmiddels is hiervoor een businesscase ontwikkeld en besproken met gemeenten en andere betrokken partijen. Richting de ALV's van december en juni bereiden gemeenten een voorstel voor dat voorziet in de inrichting van een Centraal Privacy Office en de collectieve organisatie van veelvoorkomende privacyproducten en expertise.

Doorsnijdend thema: Digitale Autonomie
Gemeenten werken samen met mede-overheden aan een overheidsbrede Routekaart Digitale Autonomie, met ambities en doelstellingen voor cloud, software, data en AI. Daarbij wordt verkend welke gezamenlijke stappen nodig zijn om de afhankelijkheid van niet-Europese technologie te verkleinen en de digitale autonomie van de overheid te versterken. Richting de najaars-ALV bereiden gemeenten een voorstel voor over hun gezamenlijke ambitie en inzet op digitale autonomie, als bijdrage aan deze overheidsbrede koers.

Doorsnijdend thema: Sourcing
Gemeenten verkennen hoe zij meer inzicht kunnen krijgen in gezamenlijke IT-uitgaven, contracten en leveranciersafhankelijkheden. Dit moet helpen om toekomstige keuzes over gezamenlijke inkoop, contractmanagement en marktbenadering beter te onderbouwen. Richting de ALV van december bereiden gemeenten een voorstel voor om gezamenlijk inzicht in IT-spend mogelijk te maken, inclusief de benodigde randvoorwaarden en een eerste pilot.

Doorsnijdend thema: Digitaal Vakmanschap
Gemeenten werken samen met partners aan een gezamenlijke visie op de gevolgen van digitalisering voor werk, vaardigheden en organisatieontwikkeling. Daarbij ligt de nadruk op het beter benutten, delen en ontwikkelen van bestaande kennis en opleidingen. Richting de najaars-ALV van december verkennen gemeenten of een gezamenlijke uitspraak wenselijk is over het delen en gezamenlijk ontwikkelen van opleidingen op digitaliseringsthema's zoals AI, cyberveiligheid en cloud.

Verkenning: Planketen Fysiek Domein
Verder loopt een verkenning naar de mogelijkheid om digitale ondersteuning bij het opstellen van onder andere omgevingsplannen ook (deels) gelijk te trekken, op basis van al bestaande afspraken en instrumenten. Daarvoor heeft de ALV dit eerst als collectiviseringsprioriteit aan te merken; gemeenten werken dit uit voor de najaars-ALV. Om alle gemeenten in de gelegenheid te stellen hierop te reflecteren en bij te dragen, nemen we deze verkenning al op in de rapportage.

6. Bijlage: Tussenstand digitaliseringsopgaven

In deze bijlage beschrijven we per opgave de tussenstand, met onder meer de prioriteiten, de stand van de overheidsbrede samenwerking, de belangrijkste (nieuwe) producten, de besluitvorming die in voorbereiding is en de uitnodiging en mogelijkheid voor gemeenten om er gericht aan bij te dragen.

6.1. Prioriteit 1: Dienstverlening/ Common Ground

De ALV sprak in 2025 uit dat gemeenten digitalisering voor het domein dienstverlening willen collectiviseren via de realisatiekoers Common Ground. Daarmee vormt Common Ground één van de eerste concrete uitwerkingen van de collectiviseringskoers: gemeenten werken gezamenlijk aan een gedeelde digitale basis, gezamenlijke voorzieningen en de regievoering die nodig is om deze voorzieningen namens het collectief van gemeenten te realiseren en beschikbaar te houden.

6.1.1. Hoe staan we ervoor?

Common Ground ontwikkelt zich steeds nadrukkelijker van een verzameling afzonderlijke initiatieven naar een gezamenlijke beweging van gemeenten. In verschillende gemeentelijke collectieven, samenwerkingsverbanden en communities is de afgelopen jaren veel ontwikkeld en in de praktijk gebracht. Ondertussen passen zo'n 100 gemeenten al Common Ground op onderdelen toe.

Een voorbeeld is de 'Mijn De Fryske Marren' website waar inwoners diensten van de gemeente kunnen aanvragen en de afhandeling volgen. Gemeente Oosterhout biedt één plek waar de BRP-informatie wordt opgevraagd, zodat er geen brieven met verouderde informatie meer worden verstuurd. Gemeente Den Haag ontwikkelde een integraal klantbeeld waarmee medewerkers in het sociaal domein in een oogopslag kunnen zien wat er speelt. Hierdoor kunnen zij de inwoner beter helpen. En de vereniging Dimpact vervangt het zaaksysteem voor haar leden met een volledig op Common Ground gebouwde oplossing.

Om alle 342 gemeenten aan te laten sluiten, moeten we de gegevenslaag verder harmoniseren. De koers die nu voorligt, bouwt daarop voort en wordt breed gedragen door koplopergemeenten. Ook een groeiend aantal leveranciers sluit aan bij deze ontwikkeling.

De volgende stap is om deze ontwikkelingen beter met elkaar te verbinden: niet opnieuw beginnen, maar voortbouwen op wat er al is, en meer gezamenlijk organiseren en zorgen voor structurele regie. De bijgevoegde nadere toelichting Collectivisering Dienstverlening – Common Ground beschrijft wat hiervoor nodig is en welke keuzes de komende periode voorliggen.

Bijlage: *Nadere toelichting Collectivisering dienstverlening - Common Ground*

6.1.2. Voor welke resultaten gaan we?

We werken toe naar een gezamenlijke digitale basis die gemeenten helpt hun dienstverlening en uitvoering duurzaam te verbeteren. De basis voor deze samenwerking? Een gedeelde gegevenslaag. Nu hebben gemeenten elk hun eigen systemen, formaten en regels, en dat maakt samenwerken en innoveren moeilijk. Door gegevens op dezelfde manier te structureren, kunnen we efficiënter, veiliger en goedkoper werken. De eerste concrete stap is daarom een collectieve voorziening, kortweg 'gegevensvoorziening'. Daarop kunnen bestaande en nieuwe gemeentelijke voorzieningen voortbouwen. Gemeenten kunnen daarbij stapsgewijs aansluiten; het gaat niet om één landelijke applicatie of om het in één keer vervangen van bestaande systemen. Een geharmoniseerde gegevenslaag zorgt voor schaalvoordeel. Ook verbetert de dienstverlening; inwoners hoeven niet meer steeds dezelfde gegevens in te vullen en medewerkers beschikken

over actuele en volledige informatie. Bovendien neemt veiligheid toe: gegevens staan veilig opgeslagen en zijn beschermd tegen misbruik.

Voor gemeenten is vooral van belang dat zij hiermee gezamenlijk meer grip krijgen op de digitale basis die steeds bepalender wordt voor hun publieke taak. Door kennis, investeringen en uitvoeringskracht te bundelen, kunnen gemeenten beter voldoen aan eisen rond veiligheid, privacy en continuïteit, sneller nieuwe dienstverlening ontwikkelen en hun afhankelijkheid van individuele leveranciers verkleinen. Daarmee versterken zij hun digitale autonomie: het vermogen om zelf richting te geven aan de ontwikkeling en inrichting van hun informatievoorziening. Gemeenten willen immers niet afhankelijk zijn van leveranciers die bepalen hoe, waar en onder welke voorwaarden onze gegevens worden opgeslagen. Met een eigen, geharmoniseerde gegevenslaag houden we de regie in handen. Ook wordt de datasoevereiniteit versterkt, doordat gemeenten meer zeggenschap houden over waar hun gegevens zich bevinden, hoe deze worden gebruikt en onder welke voorwaarden deze beschikbaar worden gesteld.

Om dat mogelijk te maken is er collectieve regievoering nodig. Dit betekent: gezamenlijk bepalen wat nodig is in de voorziening, opdrachten geven tot gezamenlijke ontwikkeling, beheer en beschikbaarstelling van de voorziening, vanuit de gezamenlijkheid de kwaliteit en continuïteit bewaken en alle gemeenten ondersteunen bij invoering en gebruik. Collectieve regievoering ontzorgt individuele gemeenten. De uitvoering blijft daarbij nadrukkelijk plaatsvinden in een ecosysteem van gemeenten, collectieven, samenwerkingsverbanden en marktpartijen.

6.1.3. Vooruitblik

De komende periode staat in het teken van het verder verbinden en concretiseren van wat op verschillende plekken al in ontwikkeling is. Samen met de betrokken gemeenten, collectieven, samenwerkingsverbanden en leveranciers worden de inhoud van de collectieve voorziening, de benodigde regie, governance en financiële consequenties verder uitgewerkt.

Richting de najaars-ALV worden de inhoudelijke en organisatorische keuzes verder voorbereid. Het gezamenlijke perspectief is om per 1 januari 2028 te beschikken over een collectieve gegevensvoorziening en structurele regievoering.

De bijgevoegde notitie geeft een nadere toelichting op deze ontwikkeling en op de keuzes die nodig zijn om van de huidige brede beweging door te groeien naar duurzame gezamenlijke uitvoering.

Meer weten en meedoen?

Common ground | gemeente De Fryske Marren (video)
Een voorbeeld van een gemeente die met Common Ground aan de slag is gegaan.

Common Ground
Common Ground is de landelijke beweging die gemeenten helpt om hun digitale basis opnieuw in te richten, zodat zij meer grip krijgen op data, processen en voorzieningen. Op de website van Common Ground is veel informatie te vinden over fieldlabs, sprint demo’s, inloopspreekuren en andere events.

6.2. Prioriteit 2: AI

Gemeenten kampen met een aanhoudende schaarste aan mensen en middelen, in een context van een rijk palet aan maatschappelijke opgaven. Dat maakt dat het interessant om gezamenlijk te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om AI in te zetten. Niet omdat AI hét antwoord is op personeelstekorten of toenemende uitvoeringslasten, maar omdat gemeenten de diverse vraagstukken slagvaardiger samen aangaan dan 342 keer apart. Daarom gaven de leden op 28 november 2025 de Opdracht tot Uitwerking voor een collectiviseringsvoorstel op AI.[9] Hiermee gaven zij mandaat om de collectieve inzet van AI concreet te maken. We werken aan een duurzaam fundament en de nodige infrastructuur, zodat alle gemeenten AI-toepassingen veilig en betrouwbaar kunnen gebruiken.

AI experimenterend ontdekken we hoe gemeenten gegevens slimmer kunnen inzetten. Denk aan AI-toepassingen die helpen bij het analyseren van grote hoeveelheden data. De inzet op Common Ground zorgt voor een fundament om goede AI te realiseren.

6.2.1. Hoe staan we ervoor?

Terwijl we aan deze infrastructuur bouwen, staat de gemeentelijke praktijk niet stil. De VNG-community AI en algoritmen groeit gestaag door en vormt een actieve plek voor kennisdeling tussen gemeenten. Ook lopen er diverse pilots over uitvoeringskracht en arbeidsmarktkrapte, waarvan een deel potentie heeft voor bredere uitrol en opschaling.

Het Governancekader AI en algoritmen, dat gemeenten helpt bij een verantwoorde inzet van AI, is dit jaar uitgebreid met functionaliteiten voor projectbeheer en voortgangsregistratie.

6.2.2. Voor welke resultaten gaan we?

We werken op dit moment aan de eerste concrete bouwstenen van de collectieve AI-infrastructuur. We hanteren daarbij een brede opvatting van AI: het gaat niet alleen om generatieve AI zoals taalmodellen, maar ook om andere AI-technieken en algoritmische toepassingen die gemeentelijke processen kunnen ondersteunen. Er zijn in ieder geval twee toepassingsgebieden waarop gemeenten samen met interbestuurlijke partners hun gezamenlijke inzet bundelen: AI in bezwaar en beroep, en AI voor transcriptie.

Bij AI in bezwaar en beroep gaat het om instrumenten die medewerkers ondersteunen bij onderdelen van dit proces, bijvoorbeeld bij het ophalen van relevante documenten of het genereren van een conceptbrief. Een voorbeeld hiervan is AiBezwaar – ontwikkeld door de gemeente Amsterdam, en in gebruik bij diverse andere gemeenten. Bij transcriptie gaat het om technologie die gesproken taal automatisch omzet in tekst of een samenvatting, bijvoorbeeld bij raadsvergaderingen, interne overleggen of gesprekken met inwoners. Door voor deze twee toepassingsgebieden te kiezen, leggen we ons niet vast op specifieke applicaties als standaardproduct. We verkennen binnen bezwaar en beroep en transcriptie juist welke bouwblokken, standaarden en werkwijzen bruikbaar zijn voor meerdere toepassingen binnen dat domein, zodat gemeenten niet afhankelijk worden van een enkel instrument maar profiteren van een breder palet aan beproefde opties.

[9] Start gezamenlijke aanpak AI, Cloud en Digitale Veiligheid | VNG

Verder werken we aan drie voorzieningen met een aanbod van gevalideerde bouwblokken en ondersteuning: een collectieve appstore voor beproefde AI-toepassingen, een competentiecentrum voor kennis en ondersteuning, en sAIDkick als centrale marktplaats met diverse generieke bouwblokken en toepassingen.

Tot slot geven gemeenten aan behoefte te hebben aan meer soevereine AI-oplossingen, bijvoorbeeld voor intern gebruik van een AI-chatomgeving. Een gedeelde, soevereine chatomgeving kan bijdragen aan het doorbreken van silo's binnen en tussen overheidsorganisaties. We verkennen deze wens de komende periode nader, in samenhang met de bredere ontwikkeling van een soevereine AI-infrastructuur.

6.2.3. Vooruitblik

In de BALV van december leggen we u de eerste voorstellen voor over de drie genoemde voorzieningen. Daarbij gaat het niet alleen om het bouwen van nieuwe toepassingen, maar ook om de bestuurlijke en organisatorische borging van het gebruik ervan binnen gemeenten. Geen volledige aanpak ineens, maar richtinggevende keuzes over de collectieve inzet van energie, legitimiteit en ontwikkelkracht. Bindende afspraken over organisatie, financiering en implementatie volgen pas in een latere fase, wanneer deze bouwstenen zijn uitgewerkt en getoetst bij de leden.

Met deze koers zet de VNG gemeenten in positie om regie te nemen op AI; verantwoord, schaalbaar en met de meerwaarde voor inwoners voorop.

Meer weten en meedoen?

AI & algoritmen | VNG
De VNG ondersteunt gemeenten bij de verantwoorde inzet van AI en algoritmen, door het begeleiden van innovatieve pilots en opschalingstrajecten en het ontwikkelen van handvatten, kaders en standaarden met oog voor privacy, transparantie en democratische controle.

AI Governancekader | VNG
Praktisch stappenplan en kennisbank voor gemeenten om AI en algoritmen op een ethische, veilige en transparante manier in te kopen, te ontwikkelen en te beheren, inclusief een overzicht van benodigde rollen en processtappen.

Community AI & algoritmen | Kennisnetwerk Data en Samenleving
Online netwerk van circa duizend gemeentelijke professionals die kennis, voorbeelden en vraagstukken over AI en algoritmen met elkaar delen.

AiBezwaar – Algoritmeregister | Kennisnetwerk Data en Samenleving
Voorbeeld uit de praktijk: een algoritme dat binnenkomende bezwaarschriften automatisch analyseert en categoriseert, inmiddels door meerdere gemeenten gepubliceerd in het landelijke Algoritmeregister.

6.3. Prioriteit 3: Cloud

Op 28 november 2025 gaven de leden van de VNG met de Opdracht tot Uitwerking Cloud mandaat om de collectieve inzet op Cloud verder uit te werken. Gemeenten werken sindsdien via de Opgavetafel Cloud vanuit een uitvoeringsstrategie met drie doelen: platform- en leveranciersonafhankelijke cloudvoorzieningen, meer datasoevereiniteit binnen SaaS en de ontwikkeling van een Digitale Autonome Werkomgeving Overheid (DAWO).

6.3.1. Hoe staan we ervoor?

Een belangrijk onderdeel van de Opgavetafel Cloud is het vergroten van datasoevereiniteit. In 2025 en 2026 voerde de Opgavetafel Cloud gesprekken met Nederlandse SaaS-leveranciers over de manier waarop gegevens beter onder Nederlandse en Europese zeggenschap kunnen worden gebracht. Deze gesprekken bevestigen dat leveranciers hierin willen investeren, mits de overheid een voorspelbare, koersvaste en kundige opdrachtgever is. Daarbij blijkt dat ook veel leveranciers nog afhankelijk zijn van niet-Europese hyperscalers en tijd nodig hebben om hun dienstverlening verder te ontwikkelen. Dat onderstreept het belang van een consistente langetermijnkoers, ongeacht geopolitieke ontwikkelingen. De opbrengsten van deze gesprekken zijn verwerkt in de Handreiking Cloud, waarmee gemeenten direct meer grip krijgen op de opslag en verwerking van gegevens bij cloudleveranciers.

6.3.2. Voor welke resultaten gaan we?

Gemeenten hebben behoefte aan praktische instrumenten om cloudvoorzieningen verantwoord en toekomstbestendig in te kunnen zetten. Daarom werken we aan een uniform classificatiemodel voor processen, data en systemen, zodat gemeenten op vergelijkbare wijze keuzes kunnen maken rond cloudgebruik en datasoevereiniteit.

Daarnaast ontwikkelen we een online leergang voor gemeentelijke inkopers en ICT-professionals. Daarmee ondersteunen we gemeenten bij maatschappelijk verantwoorde digitalisering en de toepassing van de gezamenlijke cloudkaders in de praktijk. De Opgavetafel Cloud werkt ook aan de verdere implementatie van cloud- en soevereiniteitseisen binnen de Gemeentelijke Inkoop bij IT Toolbox (GIBIT).

Door de Handreiking Cloud collectief toe te passen bij inkoop en aanbesteding vergroten gemeenten hun grip op de opslag en verwerking van gegevens en dragen zij bij aan de ambitie om meer gebruik te maken van Nederlandse en Europese cloudinfrastructuur. Daarmee ondersteunen gemeenten ook de doelstelling uit de motie Thijssen/Bruyning om het aandeel Nederlands-Europese cloudopslag verder te vergroten, naar minstens 30% in 2029.

Hoe ziet een datasoevereiniteitscriterium in de GIBIT eruit?
Digitalisering kan erg technisch zijn, in code en ook in taal.
Ter illustratie volgt hieronder een concept-bepaling over soevereiniteit voor de GIBIT:

"*De verwerking en opslag van (gevoelige) gegevens in bedrijfskritieke SaaS-voorzieningen gebeurt voortaan alleen op (cloud)platformen die voldoen aan de eisen uit de Handreiking Cloud, en waarbij de aanbieder garandeert dat de gegevens en de zeggenschap over de verwerking — inclusief de eigendoms- en zeggenschapsstructuur van de aanbieder zelf — niet zijn onderworpen aan extraterritoriale wetgeving van niet-Europese rechtsstelsels*."

6.3.3. Vooruitblik

Voor de najaars-ALV wordt een voorstel voorbereid om de eisen voor datasoevereiniteit formeel te verankeren in de GIBIT. Dat betekent dat gemeenten hun gevoelige gegevens in bedrijfskritische processen uitsluitend willen opslaan of verwerken in cloud-oplossingen bij leveranciers die hun statutaire hoofdzetel in Nederland of Europese Unie hebben én niet onderworpen zijn aan dwingende wetgeving daarbuiten. Oftewel, dat die gegevens en processen niet ongevraagd over de grens gaan of dat ze niet meer beschikbaar zijn doordat de beschikbaarheid ervan eenzijdig kan worden beëindigd door een leverancier of externe wetgever. De komende periode werkt de Opgavetafel Cloud deze uitgangspunten verder uit, zodat gemeenten deze gezamenlijk kunnen toepassen binnen hun cloud- en inkoopbeleid.

Meer weten en meedoen?

Handreiking Cloud | VNG
Praktische handreiking voor gemeenten bij de inkoop van cloudvoorzieningen. Bevat onder meer eisen rond datasoevereiniteit, informatiebeveiliging en maatschappelijk verantwoorde digitalisering.

Handelingsadvies Derdenprogrammatuur | VNG
Handreiking voor gemeenten om bij de inkoop van software en SaaS-oplossingen bewuste keuzes te maken over afhankelijkheden, contractduur, leveranciersrisico's en digitale autonomie.

GGI-Cloud Expertisecentrum
Ondersteunt gemeenten met kennis, advies en praktijkvoorbeelden over cloudtechnologie, cloudmigraties, aanbestedingen en gezamenlijke standaarden.

Handreiking Digitale Autonomie: wat kunnen gemeenten nu al doen?
Hier vindt u een overzicht van diverse acties en interventies die gemeenten nu al kunnen uitvoeren om hun digitale autonomie te versterken.

6.4. Prioriteit 4: Digitale Veiligheid

Op 28 november 2025 gaven de leden met de Opdracht tot Uitwerking Digitale Veiligheid mandaat om de collectieve inzet op deze prioriteit concreet te maken.[10] Gemeenten staan onder druk door geopolitieke ontwikkelingen, toenemende digitale dreigingen en een groeiende afhankelijkheid van technologie- en cloudleveranciers. Met de inwerkingtreding van de Cyberbeveiligingswet (Cbw) en de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten nemen ook de eisen aan digitale en fysieke weerbaarheid verder toe. Gemeenten hebben daarom eind 2025 opdracht gegeven om nieuwe taken op digitale veiligheid gezamenlijk uit te werken.

6.4.1. Hoe staan we ervoor?

De collectieve aanpak bouwt voort op bestaande voorzieningen zoals de Informatiebeveiligingsdienst (IBD), ENSIA en gezamenlijke inkoop- en leveranciersafspraken. Tegelijkertijd ontstaat behoefte aan nieuwe vormen van samenwerking rond opleiding, leveranciersmanagement, voorbereiding op digitale ontwrichting en het versterken van de

[10] ALV opdracht tot uitwerking collectiviseringsvoorstel Digitale Veiligheid | VNG

weerbaarheid van gemeenten, inwoners en ondernemers. Door een geharmoniseerde IT (Common Ground) te bouwen, kunnen we cyberdreigingen beter afweren.

6.4.2. Voor welke resultaten gaan we?

Gemeenten versterken gezamenlijk hun digitale weerbaarheid door kennis, capaciteit en expertise te bundelen. De IBD ondersteunt gemeenten bij de invoering van de nieuwe Cbw. De aanpak is succesvol en deze regionale ondersteuning zou een structurele dienst kunnen worden. Er wordt geïnvesteerd in opleidingen voor bestuurders en professionals. Ook verkennen gemeenten en het rijk een breder interbestuurlijk opleidingsaanbod voor digitale veiligheid.

Daarnaast ontstaat vanuit de Cyberbeveiligingswet de verplichting voor gemeenten om hun ICT-leveranciers te controleren ten aanzien van informatiebeveiliging en privacy. Individuele gemeenten hebben onvoldoende capaciteit, expertise en schaalgrootte om leveranciers structureel te beoordelen. Daardoor ontstaat versnippering, dubbel werk en een verhoogd risico in de digitale keten. Daarom wordt binnen het project Samen Controleren gewerkt aan een collectieve aanpak voor het controleren van ICT-leveranciers.

In een pilot in 2025 met gemeenten (onder andere Meppel, Coevorden, Pijnacker-Nootdorp, Goirle, Hilvarenbeek, Oisterwijk, Roermond, Amersfoort, Hoogeveen, De Wolden, Heusden, de GV Centric en de GV PinkRoccade) en leveranciers PinkRoccade en Centric is ervaring opgedaan met een aanpak waarbij leveranciers één keer onafhankelijk worden beoordeeld en deelnemende gemeenten de resultaten gezamenlijk kunnen hergebruiken. De pilot toonde aan dat een collectieve aanpak de kwaliteit en doelmatigheid van toezicht aanzienlijk verbetert. Op basis van deze ervaringen werkt de VNG momenteel aan een structureel geborgde dienst. In de kwartiermakersfase worden de organisatorische, bestuurlijke, juridische en financiële randvoorwaarden uitgewerkt om gezamenlijke leverancierscontroles op een uniforme en duurzame manier mogelijk te maken.

Wat levert Samen Controleren op?

"*Als gemeente hebben we de pilot Samen Controleren ervaren als een waardevolle stap naar minder administratieve last en meer uniformiteit in leverancierscontroles. De meerwaarde zit voor ons in één gezamenlijk controle document per applicatie dat we direct kunnen inzetten voor ENSIA, BIO-verantwoording en toekomstige NIS2-verplichtingen, waardoor we ketenrisico's beter en efficiënter kunnen beheersen*." - **Gemeente Amersfoort**

"*De net vastgestelde Cyberbeveiligingswet verplicht ons om te sturen op de risico's bij leveranciers en samen kun je (uiteraard) veel meer invloed uitoefenen! Met name bij onze kroonjuwelen (de belangrijkste informatiesystemen) biedt dit grote voordelen*." - **Gemeente Amsterdam**

"*Daarnaast helpt deze aanpak gemeenten om de inzet van externe audits te beperken tot de situaties waarin deze daadwerkelijk noodzakelijk zijn, waardoor beschikbare middelen doelmatiger kunnen worden ingezet*." - **Gemeente Meppel**

6.4.3. Vooruitblik

Voor de najaars-ALV wordt een voorstel voorbereid voor Samen Controleren, met aandacht voor alle organisatorische, bestuurlijke, juridische en financiële randvoorwaarden. Daarbij wordt uitgewerkt hoe gemeenten collectieve leverancierscontrole duurzaam kunnen organiseren en financieren. Het voorstel ondersteunt gemeenten bij het voldoen aan hun wettelijke verplichting en draagt bij aan een hogere kwaliteit van toezicht, minder dubbel werk en een efficiëntere inzet van schaarse capaciteit.

Daarnaast zien we binnen de Agenda Digitale Veiligheid mogelijkheden om ook andere opgaven meer collectief te organiseren. Denk aan alternatieve communicatievoorzieningen, terugvalopties voor kritieke dienstverlening, crisisbeheersing en maatschappelijke continuïteit. De ervaringen met bestaande collectieve voorzieningen en de uitwerking van nieuwe voorstellen laten zien dat de breedte van de digitale veiligheidsopgave zich goed leent voor verdere samenwerking tussen gemeenten. De komende jaren blijven we daarom verkennen op welke onderdelen een gezamenlijke aanpak de weerbaarheid van gemeenten en de samenleving verder kan versterken.

Meer weten en meedoen?

Digitale veiligheid en privacy | VNG
Overzicht van VNG-activiteiten, publicaties, tools en ondersteuning rond informatieveiligheid, cyberweerbaarheid, privacy en digitale weerbaarheid van gemeenten.

Community Digitale Veiligheid
Online netwerk waar gemeentelijke professionals kennis, praktijkervaringen, voorbeelden en vragen delen over cybersecurity, privacy, leveranciersmanagement en weerbaarheid.

Overzicht leeraanbod Digitale Veiligheid
Actueel overzicht van opleidingen, trainingen en leertrajecten voor bestuurders, managers en professionals die werken aan digitale weerbaarheid.

Bestuurderstraining Cyberbeveiligingswet
Praktische ondersteuning voor bestuurders bij hun verantwoordelijkheden onder de Cyberbeveiligingswet en de bredere opgave van digitale weerbaarheid.

6.5. Prioriteit 4: Digitale Veiligheid – Centraal Privacy Office (CPO)

Gemeenten werken aan een model waarin generieke en herhaalbare privacywerkzaamheden collectief worden georganiseerd, terwijl lokale verantwoordelijkheden lokaal blijven. Het uitgangspunt daarbij is: *centraal waar het kan, lokaal waar het moet*. Verantwoordelijkheden zoals de Functionaris Gegevensbescherming, verzoeken van inwoners en datalekmeldingen blijven daarom bij gemeenten belegd.

6.5.1. Hoe staan we ervoor?

Alle gemeenten moeten voldoen aan de AVG en de Wet politiegegevens, terwijl de complexiteit toeneemt door ontwikkelingen rond AI, cloudtechnologie en gegevensuitwisseling in samenwerkingsverbanden. Tegelijkertijd voeren gemeenten voor een belangrijk deel vergelijkbare privacywerkzaamheden uit, zoals data protection impact analysis (DPIA's), verwerkingsregisters, modelbeleid en juridische beoordelingen.

In de praktijk blijkt dat gemeenten hiervoor uiteenlopende capaciteit en expertise beschikbaar hebben. Daardoor wordt vergelijkbaar werk op veel plekken afzonderlijk uitgevoerd en is het voor met name kleinere gemeenten lastig om alle ontwikkelingen en wettelijke verplichtingen bij te houden. Dit maakt privacy een vraagstuk dat zich goed leent voor verdere collectivisering.

6.5.2. Voor welke resultaten gaan we?

Door kennis, expertise en producten gezamenlijk te ontwikkelen en te onderhouden kunnen gemeenten beschikken over één hoogwaardige basis voor veelvoorkomende privacyvraagstukken. Denk aan standaard-DPIA's, modelbeleid, verwerkersovereenkomsten en juridische ondersteuning bij nieuwe wet- en regelgeving. Hierdoor neemt de kwaliteit toe, verkleinen de verschillen tussen gemeenten en ontstaat ruimte om schaarse lokale capaciteit te richten op vraagstukken die daadwerkelijk gemeentespecifiek zijn.

Het concept voor een Centraal Privacy Office (CPO) is inmiddels uitgewerkt als businesscase en besproken met tientallen gemeenten. Daarbij is gekeken naar inhoudelijke meerwaarde, financiële effecten, governance en juridische consequenties. Deze inzichten zijn verwerkt in een voorstel dat wordt voorbereid voor bestuurlijke besluitvorming. Dit concept krijgt steun uit de betrokken gemeenten en van de Autoriteit Persoonsgegevens.

6.5.3. Vooruitblik

Voor de najaars-ALV wordt een voorstel voorbereid voor de inrichting van een CPO, binnen de opdracht voor de collectivisering van digitale veiligheid. Het voorstel werkt uit hoe generieke privacytaken collectief kunnen worden georganiseerd en gefinancierd, met behoud van de verantwoordelijkheid van gemeenten voor hun eigen gegevensverwerkingen.

Het beoogde groeipad is een gefaseerde opbouw, waarbij eerst wordt gestart met producten die bij vrijwel alle gemeenten voorkomen, zoals standaard-DPIA's, verwerkersovereenkomsten, modelbeleid en een centrale kennisfunctie. Daarmee ontstaat één professionele basisvoorziening voor alle gemeenten die kwaliteit verhoogt, dubbel werk voorkomt en gemeenten ondersteunt bij nieuwe ontwikkelingen op het gebied van privacy en gegevensbescherming.

Meer weten?

✉ Mail naar teamadv@vng.nl of word lid van de community

6.6. Thema 1: Digitale Autonomie

Gemeenten zijn voor hun dienstverlening afhankelijk van digitale systemen en leveranciers. Die afhankelijkheid brengt risico's met zich mee, bijvoorbeeld voor de continuïteit van dienstverlening, de bescherming van gegevens en de ruimte om eigen keuzes te maken.

Gemeenten willen hun digitale autonomie vergroten. Dat vraagt tijd, omdat zij werken met bestaande contracten, systemen en ketens. Tegelijk zijn er al concrete stappen mogelijk. Overheden werken samen aan deze opgave, met ondersteuning van de VNG via de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) en het Digitale Autonomie Competentiecentrum (DACC).

6.6.1. Hoe staan we ervoor?

Zowel bij de VNG als in de context van de NDS zien we digitale autonomie als een zelfstandig bestuurlijk thema, waar belangrijke (politiek-bestuurlijke) doelstellingen op moeten worden behaald. Uiteindelijk moet digitale autonomie gerealiseerd worden in de diverse lagen van de

technologiestack, dus op het gebied van cloud, software, data en AI. Vanuit digitale autonomie wordt hier regie en coördinatie op georganiseerd en worden beleidskaders en doelstellingen geformuleerd.

6.6.2. Voor welke resultaten gaan we?

De inzet is om nieuwe voorzieningen te (laten) ontwikkelen waar we overheidsbreed gebruik van kunnen maken. Daarbij zien de belangrijkste beoogde resultaten om Digitale Autonomie te versterken er nu als volgt uit:

- **AI**
  - Ontwikkeling GPT-NL, open taalmodel dat zou kunnen fungeren als alternatief voor Copilot / ChatGPT, en bredere autonome AI-infrastructuur
  - Inkoopvoorwaarden bij AI die digitale autonomie borgen

- **Data**
  - Federatief Datastelsel, met standaarden die interoperabiliteit en dataportabiliteit bevorderen

- **Software**
  - Programma van eisen gericht op SaaS-leveranciers om hun software op Europese infrastructuur te hosten (onderdeel bestek soevereine cloud)

- **Cloud (platform en infrastructuur)**
  - Soevereine overheidscloud, die overheidsbreed is in te zetten
  - Cloudmarktplaats, waar aanbod alleen bestaat waarin kwaliteitsvereisten aan de voorkant zijn meegenomen

Deze voorzieningen komen in verschillende tijdspaden beschikbaar. Het gesprek hierover voeren we in het kader van de hieronder verder toegelichte Routekaart digitale autonomie.

6.6.3. Vooruitblik

De komende periode staat in het teken van de verdere uitwerking van de overheidsbrede Routekaart digitale autonomie. Deze routekaart moet richting geven aan de gezamenlijke strategie van overheden voor de komende tien jaar. Daarbij worden niet alleen concrete projecten en interventies uitgewerkt, maar ook bestuurlijke doelstellingen geformuleerd voor het vergroten van digitale autonomie in de overheid. Voorbeelden die momenteel worden verkend zijn het realiseren van een substantieel aandeel digitaal autonome kritieke processen in 2030 en een verdere doorgroei daarna. Gemeenten zitten stevig aan tafel bij de uitwerking van deze doelstellingen, prioriteiten en uitvoeringskeuzes.

Gemeenten steunen de beweging richting meer digitale autonomie, zowel op de lange termijn (10 jaar) als op de korte termijn (1-2 jaar). Zij beseffen dat deze ambitie inspanning vraagt van alle bestuurslagen, van gemeenten als collectief en van individuele gemeenten. Daarom bereiden zij een voorstel voor de najaars-ALV voor.

Daarnaast ontwikkelen we de beleidskaders verder zodat gemeenten deze kunnen toepassen in hun digitaliserings-, cloud- en inkoopbeleid. Ook werken we aan instrumenten en handreikingen die helpen bij de werkelijke implementatie. Dit vindt plaats in het mede door VNG opgerichte overheidsbrede Digitale Autonomie Competentiecentrum (DACC). Tegelijkertijd volgt de VNG actief de Europese ontwikkelingen rond digitale autonomie en technologische soevereiniteit en brengt daarbij de belangen van gemeenten in.

Meer weten?

Digitale autonomie: wat kunnen gemeenten nu al doen?
Hier vindt u een overzicht van diverse acties en interventies die gemeenten nu al kunnen uitvoeren om hun digitale autonomie te versterken.

Position paper Digitale Autonomie
In deze position paper van de VNG staat het standpunt van gemeenten als het gaat om digitale autonomie en zijn stappen geïdentificeerd wat gemeenten betreft moeten worden genomen om de digitale autonomie van Nederland te versterken.

6.7. Thema 2: Sourcing

Sourcing is een belangrijke pijler van de collectiviseringswens van gemeenten. Alle 342 gemeenten gebruiken bijvoorbeeld de Gemeentelijke Inkoop bij IT Toolbox, denk aan instrumenten als inkoopvoorwaarden, kwaliteitsnormen en checklists. Het instrumentarium fungeert als collectieve standaard voor de inkoop van IT; proportioneel en situatiegericht toegepast ('pas toe of leg uit'). Daarmee is GIBIT het meest tastbare bewijs dat sectorbrede collectivisering werkt.

De keten van inkoop tot contractbeheer biedt allerlei instrumenten om onder meer de markt te richten, de kwaliteit van dienstverlening te vergroten en kosten te verlagen. Om die reden is het aangemerkt als doorsnijdend thema in álle collectiviseringsprioriteiten. Een belangrijke volgende stap is het vergroten van inzicht, in zowel de gemeentelijke IT-uitgaven als de kansen om (overheidsbreed) de handen ineen te slaan.

6.7.1. Hoe staan we ervoor?

Gemeenten geven gezamenlijk circa €3 miljard euro per jaar uit aan IT. Ongeveer 95% daarvan zit in bestaande contracten. Juist van deze terugkerende uitgaven bestaat nog onvoldoende gezamenlijk inzicht in contractvoorwaarden, leveranciersafhankelijkheden, volumes en vervangingsmomenten. Zonder dat inzicht is het moeilijk om collectiviseringskeuzes, gezamenlijke sourcing en eventuele bundeling van inkoop feitelijk te onderbouwen.

Voor het inzicht in de gemeentelijke uitgaven ('spend') zijn nu twee instrumenten operationeel. De TenderKalender - een initiatief van VNG en TenderNed - maakt geplande aanbestedingen ruim van tevoren zichtbaar voor gemeenten en ondernemers. De maandelijkse TenderNed-rapportage geeft doorlopend beeld van de lopende aanbestedingsstromen.

6.7.2. Voor welke resultaten gaan we?

Het voorstel dat wordt uitgewerkt is om het bestaande instrumentarium aan te vullen met gezamenlijk inzicht in IT-spend, contracten, leveranciersafhankelijkheden en marktposities. De beoogde ontwikkellijn bestaat uit drie opeenvolgende stappen: inzicht, analyse en daadkracht.

Eerst wordt gezamenlijk inzicht georganiseerd in uitgaven en afhankelijkheden, door onderling relevante spend- en contractinformatie beschikbaar te stellen. Vervolgens wordt bepaald waar collectieve meerwaarde en strategische samenwerking realistisch en wenselijk zijn. En dan volgt daadkracht: bij aantoonbare maatschappelijke, organisatorische en financiële meerwaarde ontwikkelen gemeenten voorstellen voor bijvoorbeeld gezamenlijk contractbeheer, collectieve aanbesteding of andere vormen van samenwerking.

De aanpak moet proportioneel zijn, rekening houden met verschillen tussen gemeenten en een hoge mate van sensitiviteit voor de lokale situatie kennen. Het onderling gedeelde spendgegevens worden uitsluitend gebruikt voor collectief inzicht. Transparantie, vertrouwelijkheid en gemeentelijk eigenaarschap van gegevens zijn daarbij randvoorwaarden.

Interbestuurlijk sluit dit aan op de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS), waarin IT-sourcing en bundeling van inkoopkracht als een van de drie interventies zijn benoemd. De ambitie reikt verder dan de gemeentelijke kolom: gemeenten, provincies, uitvoeringsorganisaties en het rijk willen waar mogelijk als één opdrachtgever richting de markt optreden, met als horizon zoveel mogelijk uniforme (juridische) inkoopvoorwaarden. Voor gemeenten worden collectivisering en NDS zo twee kanten van dezelfde medaille — met winst voor onderhandelingskracht, digitale autonomie en de weerbaarheid van de sector als geheel.

6.7.3. Vooruitblik

Voor de najaars-ALV van december wordt een voorstel voorbereid om inzicht in de IT-spend mogelijk te maken, als fundament onder de collectiviseringsbeweging. Met de principe-uitspraak dat spendinzicht een bestuurlijke prioriteit is en gemeenten de relevante informatie onderling willen delen. Samen met een uitwerking van de randvoorwaarden, die gemeenten zekerheid en comfort moeten bieden.

Het voorstel gaat daarbij uit van een gefaseerde aanpak: een pilot met 10 tot 20 vrijwillig deelnemende gemeenten, gevolgd door een evaluatie en uitwerking in een volgende (deel-)beslissing voor de ALV. Zo houden gemeenten regie op dit complexe thema.

Bij de voorbereiding wordt nadrukkelijk gekeken naar de uitvoerbaarheid voor gemeenten, de toegevoegde waarde ten opzichte van bestaande onderzoeken en benchmarks, de benodigde dataminimalisatie en het vertrouwelijke gebruik van de gegevens. Daarbij wordt ook scherp gemaakt voor welke collectiviseringsopgaven en businesscases het inzicht als eerste wordt benut.

Tegelijkertijd verkent de VNG hoe de collectieve inkoopkracht van decentrale overheden beter kan aansluiten op de schaal en het tempo van de collectiviseringsopgaven. Daarbij wordt gekeken welke vormen van samenwerking, kennisdeling en gezamenlijke sturing kansrijk zijn, zodat decentrale overheden waar mogelijk sterker en meer gelijkwaardig kunnen optrekken richting markt en mede-overheden. Het gedeelde interbestuurlijke beeld wordt aangeboden aan de eerstvolgende ALV.

Meer weten en meedoen?

Kenniscentrum Inkoop en Aanbesteden
Ondersteunt gemeenten bij inkoop, aanbestedingen en leveranciersmanagement. Biedt kennis, handreikingen, praktijkvoorbeelden en instrumenten voor gezamenlijke marktbenadering en professioneel opdrachtgeverschap.

Forum Inkoop en Aanbesteden
Netwerk van gemeentelijke inkoop- en aanbestedingsprofessionals die kennis, praktijkervaringen en vraagstukken delen over inkoop, contractmanagement, leveranciersrelaties en samenwerking.

GIBIT (Gemeentelijke Inkoop bij IT Toolbox)
Gezamenlijk gemeentelijk instrumentarium voor ICT-inkoop. Biedt standaardvoorwaarden,

kwaliteitsnormen en hulpmiddelen waarmee gemeenten sterker en consistenter richting de markt kunnen optreden. Het wordt inmiddels door alle gemeenten gebruikt.

TenderKalender en TenderNed-rapportages
Geven gemeenten inzicht in geplande en lopende aanbestedingen en ondersteunen bij het herkennen van gezamenlijke kansen voor samenwerking, marktbenadering en kennisdeling.

6.8. Thema 3: Digitaal Vakmanschap

De digitaliseringsopgaven vragen niet alleen om technologische oplossingen en voorzieningen, maar vooral om mensen en organisaties die deze verantwoord en effectief kunnen inzetten. Daarvoor is inzicht nodig bij ambtenaren en bestuurders, zodat zij de gevolgen van digitalisering kunnen duiden: wat verandert er in hun werk en professioneel handelen? Digitalisering biedt kansen, maar schuurt ook. De verandering gaat vaak sneller dan gemeentelijke organisaties en professionals kunnen bijbenen en roept vragen op over grip, verantwoordelijkheid en vakmanschap. Daarom is het nodig dat professionals begrijpen wat digitalisering betekent, en dat zij daarop anticiperen en het goede gesprek voeren. En ook dat zij in hun eigen uitvoeringspraktijk leren hoe zij beweging brengen. Digitaal Vakmanschap is daarom een terugkerend thema bij collectivisering.

6.8.1. Hoe staan we ervoor?

Gemeenten zijn al volop actief met het versterken van digitale vaardigheden, een personeelsstrategie voor digitalisering en kennisontwikkeling. De afgelopen periode lag de nadruk vooral op het inventariseren, verbinden en zichtbaar maken van bestaande initiatieven (bijvoorbeeld via regiobijeenkomsten), zodat gemeenten beter van elkaar kunnen leren. Dit sluit direct aan bij de prioriteit Digitaal Vakmanschap binnen de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS), waar de focus ligt op kennisdeling, het toepassen van het Kwaliteitsraamwerk Informatievoorziening (KWIV), duurzame personeelsontwikkeling en samenwerking rondom talent. Zo gebruikt gemeente Almere bijvoorbeeld het KWIV om inzicht te krijgen in digitale vaardigheden en personeelsontwikkeling, werkt Breda aan een personeelsstrategie voor digitalisering, wordt een landschapskaart opgesteld met pools van digitaliseringsprofessionals en is er opleidingsaanbod beschikbaar via gemeenten zelf, de VNG Academie en het RADIO Leerplatform (RijksAcademie voor Digitalisering en Informatisering Overheid). De rode draad is dat er veel bouwstenen aanwezig zijn. De opgave verschuift van inventariseren naar verbinden en gezamenlijk benutten.

Daarnaast heeft een succesvolle wervingscampagne plaatsgevonden voor ICT-professionals via werkenbijgemeenten.nl onder de noemer '*Er zit meer ICT in de gemeente dan je denkt!'*

Op dit thema wordt actief samengewerkt met netwerken en vakverenigingen zoals VGS, A&O fonds Gemeenten, NOA, VDP en IMG/CIO-Beraad.

6.8.2. Voor welke resultaten gaan we?

Investeren in het Digitaal Vakmanschap, organisatieontwikkeling en een moderne arbeidsmarktstrategie zijn noodzakelijk. Er wordt allereerst gewerkt aan een gezamenlijke (overheidsbrede) visie op de impact van digitalisering en veranderingen van werk en wat daar aan vaardigheden voor nodig is. Ook werken we aan een personeelsstrategie voor digitalisering en bepalen welke kennis we in huis moeten hebben en welke we uit de markt halen. We delen praktijkvoorbeelden van het KWIV en we verkennen hoe dit beter kan worden verbonden met de gemeentelijke praktijk. Hiermee kunnen we gerichter werven (bijvoorbeeld via werkenbijgemeente.nl), omscholen en onderwijs ontwikkelen op basis van technologische innovaties.

Daarnaast nemen we meer regie op de ontwikkeling van digitaliseringskennis. Opleidingen worden overheidsbreed gedeeld bijvoorbeeld RADIO via VNG Academie, maar hierin sluiten we actiever aan op wat er op de collectiviseringsopgaven nodig is, zoals AI, cloud en cyber.

Via het Kennisnetwerk Data en Samenleving en in fysieke bijeenkomsten blijven we inzetten op kennisdeling en het zichtbaar maken van bestaande initiatieven om zo de landelijke strategie en ontwikkelingen te blijven verbinden met de lokale uitvoeringspraktijk, en omgekeerd.

6.8.3. Vooruitblik

De komende periode werken gemeenten, VNG en interbestuurlijke partners verder aan een gezamenlijke visie op Digitaal Vakmanschap, een personeelsstrategie voor digitalisering en een samenhangend opleidingsaanbod. Daarbij wordt nadrukkelijk gekeken hoe we het rendement op deze gemeentelijke inspanningen kunnen vergroten in NDS-verband.

Een belangrijk aandachtspunt daarbij is de vraag hoe gemeenten en overheden opleidingen beter kunnen delen en gezamenlijk kunnen ontwikkelen. Hoewel dit een breed gedragen wens is binnen gemeenten en ook past binnen de NDS, blijkt in de praktijk dat samenwerking hierover niet vanzelfsprekend is. Opleidingen worden vaak nog ontwikkeld of ingekocht vanuit afzonderlijke organisaties, terwijl veel kennisvragen juist gemeente- en overheidsoverstijgend zijn.

Voor de najaars-ALV wordt verkend of een richtinggevende uitspraak wenselijk is om opleidingen gemeentelijk en overheidsbreed te delen en waar mogelijk gezamenlijk te ontwikkelen. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gestart met thema's zoals de nieuwe Cyberbeveiligingswet en AI-geletterdheid, waarvoor al onderzoeken lopen en bestaande initiatieven beschikbaar zijn. Een dergelijke uitspraak kan het fundament leggen voor verdere gezamenlijke ontwikkeling van opleidingen en mogelijk toekomstige collectiviseringsvoorstellen op dit thema.

Daarnaast wordt ingezet op versterking van regionale samenwerking, het benutten van bestaande opleidingsvoorzieningen en het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden die nodig zijn voor AI, cloud, digitale veiligheid en andere digitaliseringsopgaven. Zo ontstaat stap voor stap een sterkere gezamenlijke basis voor digitaal vakmanschap binnen gemeenten.

Meer weten?

Werkenbijgemeenten.nl
Gezamenlijk platform voor arbeidsmarktcommunicatie en werving. Ondersteunt gemeenten bij het aantrekken van onder andere digitaliserings- en ICT-professionals.

VNG Academie
Biedt opleidingen, leertrajecten en kennisontwikkeling rond digitalisering, informatievoorziening en moderne overheidsdienstverlening. Ook het aanbod van RADIO wordt hier zoveel als mogelijk beschikbaar gesteld.

Kwaliteitsraamwerk Informatievoorziening
Het Kwaliteitsraamwerk Informatievoorziening (KWIV) helpt gemeenten inzicht te krijgen in digitale functies, benodigde vaardigheden en toekomstige personeelsbehoeften. Enkele gemeenten gebruiken het al voor onder meer strategische personeelsplanning, organisatieontwikkeling en loopbaanpaden voor digitaliserings- en ICT-professionals.

6.9. Verkenning: planketen in het fysiek domein

Nederland staat voor een grote verbouwing van de fysieke leefomgeving. Opgaven rond woningbouw, energie-infrastructuur, klimaatadaptatie, bereikbaarheid, natuur en leefbaarheid vragen de komende jaren om samenhangende keuzes, uitvoeringskracht en bestuurlijke slagvaardigheid. Gemeenten spelen daarin een centrale rol. De planketen vormt daarbij de schakel tussen maatschappelijke opgaven en uitvoering: via omgevingsvisies, programma's en omgevingsplannen worden beleidskeuzes vertaald naar concrete resultaten.

6.9.1. Inleiding: planketen als mogelijke nieuwe collectiviseringsprioriteit

Veel gemeenten ervaren dat de transitie naar één integraal omgevingsplan complex, kostbaar en arbeidsintensief is. Juridische complexiteit, digitale vraagstukken, schaarse capaciteit en beperkte middelen maken het lastig om voldoende tempo te maken richting 2032. Terwijl maatschappelijke opgaven juist vragen om versnelling, ervaren veel gemeenten dat het ontwikkelen, beheren en toepassen van omgevingsplannen moeilijk stuurbaar is geworden.

Daar komt bij dat veel onderdelen van de planketen sterk verweven zijn met digitalisering en standaardisatie. Het omgevingsplan vraagt niet alleen om juridische regels, maar ook om annotaties, geo-informatie, toepasbare regels, dienstverlening via het Omgevingsloket, beheer en stuurinformatie die in samenhang functioneren. Gemeenten verkennen daarom of delen van de planketen zich lenen voor collectivisering. Daarbij gaat het niet om het uniformeren van lokaal beleid, maar om het gezamenlijk ontwikkelen, beheren en toepassen van bouwstenen die gemeenten helpen om maatschappelijke opgaven sneller en doelmatiger aan te pakken. Uiteraard met behoud van gemeentelijke autonomie.

6.9.2. Hoe staan we ervoor?

De afgelopen anderhalf jaar is ervaring opgedaan binnen SPRONG. SPRONG is een leer-werktraject voor professionals om samen te leren en te werken aan een regelset voor het omgevingsplan. In Brabant werken 24 gemeenten, de provincie, omgevingsdiensten en andere ketenpartners samen aan de ontwikkeling van omgevingsplannen. Inmiddels is ook in Overijssel een vergelijkbare samenwerking gestart met vrijwel alle gemeenten in de provincie. Daarnaast bereiden andere regio's zich voor om aan te sluiten.

Deze ervaringen laten zien dat gezamenlijke ontwikkeling van kennis, producten en ondersteuning leidt tot versnelling, meer vakmanschap en lagere uitvoeringskosten. De samenwerking laat bovendien zien dat gemeenten veel vraagstukken niet afzonderlijk hoeven op te lossen, maar kunnen voortbouwen op gezamenlijk ontwikkelde producten en werkwijzen.

De komende periode worden bestaande afspraken met gemeenten en interbestuurlijke partners verder uitgewerkt. Daarbij kijken we hoe succesvolle elementen uit de huidige samenwerkingen breder beschikbaar kunnen worden gemaakt voor andere gemeenten en regio's.

6.9.3. Voor welke resultaten gaan we?

Gemeenten bouwen voort op de ervaringen uit SPRONG en werken aan een aanpak waarin ondersteuning, kennis en producten breder beschikbaar komen voor gemeenten. Daarbij staat centraal dat gemeenten sneller en tegen lagere kosten hoogwaardige omgevingsplannen kunnen ontwikkelen, beheren en toepassen.

Concreet wordt gewerkt aan:

- geannoteerde voorbeeldregelsets die juridisch robuust zijn én aansluiten op digitale dienstverlening via het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO)

- ondersteuning bij het DSO, toepasbare regels, annotaties en geo-informatiehulpmiddelen, zoals AI-toepassingen, formats en handreikingen
- masterclasses voor management over het sturen in de fysieke leefomgeving
- workshops voor beleidsadviseurs over effectief gebruik van de instrumenten van de planketen
- regionale leer- en werktrajecten waarin gemeenten gezamenlijk producten ontwikkelen en toepassen

6.9.4. Vooruitblik

Deze resultaten sluiten direct aan op de bouwstenen die momenteel worden verkend voor verdere collectivisering van de planketen. Daarbij bouwen we nadrukkelijk voort op bestaande voorzieningen, kennis en samenwerkingsvormen. De uitwerking richt zich op zes samenhangende onderdelen: voorbeeldregelsets, annotaties en toepasbare regels, structuur en systematiek van het omgevingsplan, een leer- en werkplatform voor Geo, regionale leer- en werktrajecten en hulpmiddelen voor analyse, sturing en management.

De komende periode worden bestuurders, directeuren Stedelijke Ontwikkeling en gemeenten actief betrokken bij de verdere uitwerking van deze aanpak. We benutten hun ervaringen bij de voorbereiding van een voorstel voor de najaars-ALV.

Tegelijkertijd werken gemeenten en hun partners aan het beschikbaar maken van de eerste producten en het verder opschalen van de regionale aanpak. Het doel is om eind 2026 de vernieuwde aanpak in ten minste één regio operationeel te hebben en de eerste gezamenlijke producten beschikbaar te maken. Deze ervaringen vormen de basis voor de verdere uitwerking van het voorstel richting de najaars-ALV.

Meer weten?

Planketen Omgevingswet
Onder de Omgevingswet hebben gemeenten verschillende kerninstrumenten om de gemeentelijke visie, beleid en regels vast te leggen: de omgevingsvisie, het programma en het omgevingsplan. Op deze webpagina vindt u alle VNG-informatie over het werken met deze instrumenten.

Regionaal samenwerken aan omgevingsplannen
In Brabant en Overijssel werken in totaal 45 gemeenten succesvol samen met de betreffende provincie, omgevingsdiensten en andere ketenpartners aan de ontwikkeling van omgevingsplannen. Ook andere regio's bereiden zich voor om aan te sluiten.